

Anton Tyrol¹

Święty Tomasz z Akwinu a Pismo Święte

Wstęp

Corocznie w dniach sąsiadujących ze świętem św. Tomasza z Akwinu spotykają się klerycy ze swoimi profesorami i wychowawcami, aby uczcić swojego niebieskiego patrona, kapłana i doktora Kościoła. Dzięki tym spotkaniom realizują się dwa cele:

1) uświadamiamy sobie duchowy wymiar studiów. Studia teologiczne są czynnością która posiada swojego patrona, a studiowanie teologii może być czynnością zasługującą i uświęcającą.

2) uświadamiamy sobie również, że św. Tomasz z Akwinu – Doktor Anielski – jest nam ciągle bliski. Jest naszym nauczycielem. Jego metoda, sposób widzenia filozofii i teologii, jego umiłowanie prawdy, płomienny związek z Bogiem, przetransformowanie tego wszystkiego do życia praktycznego pod postacią cnót, jego pokora, konsekwencja i systematyczność w studiowaniu poszczególnych kwestii to wszystko może nas fascynować i stać się dla nas ideałem, pomimo że od czasu jego życia dzieli nas już kilka wieków.

To są dwa wspomniane cele, które nadają sens akademiom tomaszowym, a wierzę, że również nasza dzisiejsza akademia przyczyni się do ożywienia tych drogocennych wartości tak potrzebnych każdemu z nas.

Tym celom służy także niniejszy wykład, który nosi tytuł: „*Święty Tomasz z Akwinu a Pismo Święte*”.

Zdaję sobie sprawę z tego, że problem ten wymaga dokładniejszego badania. Należałoby więc zapoznać się najpierw z życiorysem i duchowością św. Tomasza, a następnie z jego dziełem, praktycznie z punktu widzenia wszystkich ważniejszych dyscyplin teologicznych.

---

¹ Jest kapłanem pracującym w Spiśkiej Kapitułe na Słowacji.

Przełknąłem indeks rzeczowy książki Ottona Hermanna Pescha „Thomas von Aquin”² i tam pod hasłem „Heilige Schrift” znalazłem zestaw tematów związanych ze św. Tomaszem:

- Pismo święte jako treść wiary
- Pismo święte w przekazie nauki
- Pismo święte jako norma teologii
- Pismo święte – księga ludzka
- Poczwórne znaczenie
- Słowo Boże
- Tomaszowe komentarze do Pisma Świętego

Wspomniane hasła dobrze oddają rozmiary działalności św. Tomasza w dziedzinie wiedzy biblijnej jako takiej. Do tego trzeba jeszcze dodać różne konkretne kwestie biblijne, które Tomasz wyjaśniał na przykład w swojej „Sumie Teologicznej” i w innych dziełach. Skupmy się teraz na jednym z wyżej wspomnianych haseł:

Tomaszowe komentarze biblijne

W czasach św. Tomasza z Akwinu (* ok. 1226 r., †7.3. 1274)³ jednym z akademickich stopni młodego adepta wiedzy teologicznej był tzw. *baccalaureus biblicus*. Tytuł ten Tomasz otrzymał jeszcze na studiach w Kolonii u św. Alberta Wielkiego, który odkrył Tomaszowe zdolności i uczynił go swoim asystentem. Stopień ten uzyskiwało się w dwóch etapach: najpierw adept stawał się biblijnym baccalarem lub jak się to wtedy mówiło *cursor biblicus* a następnie otrzymywał godność *baccalaureus sententiarius* – nazwa wywodziła się z tego, że kandydat wykładał oficjalny podręcznik teologii – „Cztery księgi sentencji”.

Tomasz tak jak każdy asystent z godnością baccalarka nauk biblijnych musiał robić tzw. *cursorię*⁴, to znaczy ciągle i systematyczne zapoznawanie się z tekstem Pisma Świętego i ewentualne wyjaśnianie poszczególnych słów lub części zdania z ukazaniem na występujące w nich problemy teologiczne. Nie jest do końca pewne w których latach Tomasz robił tę *cursorię*, ale jest pewne, że w Kolonii był

---

² PESCH O. H., *Thomas von Aquin. Grenze und Größe mittelalterlicher Theologie*, Mainz 1995³, s. 450.

³ *Lexikon für Theologie und Kirche X*, Herder Freiburg 1938, s. 112.

⁴ PESCH O. H., *Thomas von Aquin*, s. 73.

w latach 1248 – 1252 wraz z Albertem Wielkim (*przed 1200 rokiem; †15.11.1280)⁵, który był tam jego nauczycielem. Tomasz mógł mieć wtedy 22 – 26 lat.

Z Tomaszowej działalności jako bakalarza biblijnego zachowały się wg Pescha dwa lub trzy takie kursy. Otto Pesch mówi o tych zachowanych kursach jako o **prawdopodobnie** Tomaszowych, z pewnością tego nie można udowodnić⁶.

W spuściźnie literackiej św. Tomasza znajdują się następujące komentarze biblijne do ksiąg Starego Testamentu: Iz, Jr, Lm, Ps, Hi, i do Nowego Testamentu: Mt, J i do listów św. Pawła⁷ Otto Pesch twierdzi, że Tomasz z Akwinu na łożu śmierci dyktował jeszcze „krótki” komentarz do Pnp, ale na temat tego komentarza istnieje tylko pewna relacja, sam komentarz nie istnieje lub jeszcze nie został odkryty⁸.

Oprócz tego istnieje tzw. *Catena*, czyli „łańcuch” wszystkich czterech Ewangelii: jest to tzw. glosowanie tekstów Ewangelii cytatami Ojców Kościoła. Ten komentarz Tomasza, albo rodzaj komentarza, jest znany pod nazwą *catena aurea*, oficjalny tytuł „*Glossa continua super Ewangelia*” Dzieło pochodzi z roku 1263 a Tomasz napisał je na polecenie papieża Urbana IV.

Zachowany jest również wykład inauguracyjny św. Tomasza z Akwinu jako magistra, który również posiada biblijno-teologiczny charakter. Tytuł tego dzieła brzmiał „*Principium*”. W publikacjach dzieło to pojawia się w postaci dwóch zasad; ale treściowo jest to jednolity tekst w dwóch akapitach, z których pierwszy obejmuje ogólną mowę pochwalną o Piśmie Świętym i wygłosił ją Tomasz podczas promowania na magistra. Drugi akapit wspomnianych zasad jest teologicznym uzasadnieniem podziału ksiąg Pisma Świętego. Prawdopodobnie jest to Tomaszowy wykład wygłoszony na początku jego działalności jako magistra. Oficjalny tytuł obydwóch zasad brzmi: „*Commendatio Sacrae Scripturae*”⁹

---

⁵ *Lexikon für Theologie und Kirche I.*, s. 214.

⁶ PESCH O. H., *Thomas von Aquin*, s. 74.

⁷ Najważniejszymi Tomaszowymi komentarzami są komentarze do księgi Hioba i do Listu do Rzymian. Jedynym fragmentem z listów Pawłowych który nie posiada komentarza od św. Tomasza jest 1 Kor 7,14–10,33.

⁸ PESCH O. H., *Thomas von Aquin*, s. 85.

⁹ Najczęściej tytuł ten tłumaczy się jako „Plaidoyer na Pismo Święte”, co oznacza mowę obrońcy, w tym wypadku obrońcy Pisma Świętego. Niemcy

Z dalszej działalności biblijnej św. Tomasza są znane niektóre teksty Pisma Świętego opatrzone różnymi objaśnieniami między linijkami (= *glossa interlinearis*) lub na marginesie (= *glossa marginalis*). Ten sposób studiowania tekstu Pisma Świętego był w tamtych czasach powszechny, a możemy go również spotkać w działalności biblijnej Lutra¹⁰. Całą działalność biblijną poglądowo możemy przedstawić przy pomocy tabelki¹¹:

Miejsce	Księga Biblijna	Lata
Kolonia (jako student i bakalarz biblijny)	Jr ¹² , Lm	1248–1252
Pierwszy pobyt w Paryżu: Commendatio Sacrae Scripturae	Iz, Mt	1256–1259
Włochy (kuria papieska i rzymski dom studiów)	św. Paweł, Hi, Catena aurea	1259–1269
Drugi pobyt w Paryżu	J, św. Paweł	1269–1272
Neapol	Ps, św. Paweł, Pnp	1272–1274

W powyższym przeglądzie starałem się podać ogólną charakterystykę działalności biblijnej Tomasza¹³. Największą troską dzisiaj-

mają „Plaidoyer für die Heilige Schrift”. Ale łacińskie słowo „commendatio” posiada więcej znaczeń: 1. oddanie; 2. polecenie, przemówienie; 3. wdzięk, czar, czary, rzadkość. (Por. ŠPAŇAR J., *Latinsko – slovenský slovník*, SPN Bratislava 1969²). Zwłaszcza przy używaniu 2 i 3 znaczenia ukazuje się Tomasz jako biblista.

¹⁰ Marcin Luter * 10.11.1483 †18.2.1546 (por. *Lexikon für Theologie und Kirche* VI, 721); Jest znane, że M. Luter używał teksty biblijne komentowane przez św. Tomasza z Akwinu (por. PESCH O. H., *Thomas von Aquin*, s. 86).

¹¹ Zestaw podaję według Pescha z uwzględnieniem chronologii podanej przez Jacka Salija we wstępie do przekładu Wykładu Listu do Rzymian (por. PESCH O. H., dz. cyt., s. 87; ŚW. TOMASZ Z AKWINU, *Wykład Listu do Rzymian*, tł. J. SALIJ OP, POZNAŃ 1987, s. 5).

¹² Nie wszystkie dzieła są jednoznacznie podawane w tych okresach życia Tomasza jak to podaje tabelka. Jest zrozumiałe, że chodzi tu o prawdopodobne datowanie dzieł, którym nie będę się tu bliżej zajmował.

¹³ Jednym z największych znawców biblijnej działalności św. Tomasza jest Piere Mandonnet. Jego prace na ten temat były publikowane w „Revue

szych badaczy zajmujących się działalnością św. Tomasza na polu biblistyki jest badanie różnych jego tekstów, jego metody i chronologii powstania lub wykorzystania poszczególnych dzieł lub ich części w ramach jego życiorysu.

Przykład Tomaszowej egzegezy

Podane powyżej informacje o działalności św. Tomasz w dziedzinie biblistyki wykazują w sposób przekonujący, że Tomasz nie był tylko stereotypowym filozofem, który jakby mechanicznie przetransponował filozoficzne kategorie Arystotelesa do dziedziny teologii i przy ich pomocy stworzył system scholastyczny. Tomasz by również biblistą i znaczną część swojego wprawdzie krótkiego, ale nadzwyczaj twórczego życia poświęcił studiowaniu Pisma Świętego. Działalność Tomasz trzeba rozumieć całościowo: jego dogmatyka była również biblijna. Ukazemy to na jednym z przykładów zaczerpniętym z *Summy Teologicznej* (I. część, kwestia LXVIII. „O dziele dnia drugiego” rozdz. 1: „Czy było niebo uczynione drugiego dnia”):

Metodologicznie Tomasz postępuje w ten sposób, że najpierw wypowiada twierdzenie pozornie zaprzeczające, zaczynające się słowami „wydaje się, że nie...”. Od razu podaje i argumenty popierające to twierdzenie, „że nie...”

- zaczyna od argumentu z Pisma, według którego wydaje się, że niebo nie było stworzone drugiego dnia tak jak to podaje „Opis o stworzeniu” (por. Rdz 1,6–8) gdyż Rdz 1,8 mówi, że Bóg nazwał sklepienie niebem a niebo wraz z ziemią było stworzone „na początku” jak to wspomina Rdz1,1. Już samo postawienie pytania i jego logika są intrygujące i stanowią niezwykle silny argument Tomasz z Akwinu.
- następnie stawia argumenty logiczne: całe dzieło stworzenia jest rozłożone na sześć dni a w nich o niektórych rzeczach wspomina się **w późniejszych dniach** niż wynika to z naturalnego porządku. Niebo jest naturalnie wcześniejsze niż woda i ziemia a dlatego nie mogło być stworzone drugiego dnia.

Thomiste” rocznik 11 (1928), ss. 27–45; 116–155; 211–245; i w roczniku 12 (1929) ss. 53–69; 132–145; 489–519 pod tytułem: *Chronologie des ecrits scripturaires de saint Thomas d’Aquin*. (por. ŚW. TOMASZ Z AKWINU, *Wykład Listu do Rzymian*, tł. JACEK SALIJ OP, s. 5).

Oprócz tego, **wszystko** co było stworzone w sześciu dniach, było utworzone z materii wcześniej utworzonej, a więc przed sześcioma dniami. Niebo nie mogło być utworzone z materii, gdyż musiałoby powstawać i zanikać. Dlatego niebo nie było stworzone drugiego dnia. To są argumenty.

Jednak przeciwko jest to, co mówi Rdz 1: „Niech się stanie sklepienie”, a następnie kontynuuje: „I uczynił Bóg sklepienie i oddzielił wody... A nastał wieczór i poranek dzień drugi” (Rdz 1, 6-8).

Po tym bardzo drobiazgowym rozdzieleniu argumentów Tomasz odpowiada:

najpierw zaczyna uwagą hermeneutyczną o dwóch rzeczach, o których nie można zapomnieć: aby zachowała się nieporuszona prawda Pisma i aby nikt nie trzymał się wyłącznie jednego wykładu tam, gdzie „boskie Pismo należy wykładać na różne sposoby” i gdzie okazałoby się nieprawdą to, co tym sposobem podawałoby się jako jedyną prawdę Pisma. W ten sposób mogłoby się Pismo Święte stać pośmiewiskiem dla pogan i mogłaby się zatracić droga do wiary¹⁴.

Następnie autor wyjaśnia, że o tym, co czytamy na temat utworzenia nieba na drugi dzień możemy mówić na dwa sposoby: albo jako o sklepieniu na którym są umieszczone gwiazdy, lub jako o części przestrzeni w której są chmury, a którą można by przetłumaczyć jako „obkład” lub jeszcze lepiej „upewnienie”, łac. „*firmamentum*”

Obydwie możliwości Tomasz dokładnie rozpatruje i wprowadza poglądy Empedoklesa, Platona, Arystotelesa, Dionizego, Augustyna i Bazylego. Każdemu z nich odpowiada i ocenia który z poglądów jest do przyjęcia a który nie. Na koniec autor wieńczy swoje rozmyślanie cytatami Ojców i definitywnie rozwiązuje dany problem dwoma sposobami:

- według Chryzostoma Mojżesz w pierwszym zdaniu powiedział ogólnie, że „Na początku stworzył Bóg niebo i ziemię” a następnie wyjaśnia po części ich poszczególne detale. Dlatego nie ma zaprzeczenia między tym co mówi w Rdz 1,1 że niebo było stworzone na początku, a tym co mówi w wierszach 6-8, że było sklepienie, które zostało nazwane niebem.
- druga możliwość wyjaśnienia jest w tym, że o innym niebie mówi Rdz 1,1 (które było stworzone na początku), a o innym

---

¹⁴ Por. TOMAŠ AKVINSKÝ, *Theologicá Summa*, I. část', Olomouc 1937, s. 596.

jest mowa w Rdz 1,6–8 (niebo-sklepienie)¹⁵. W tym wyjaśnieniu opiera się Tomasz na nauce św. Augustyna, który mówi, że „niebo początku” jest duchową bezkształtną naturą (*natura spiritualis informis*) a „niebo drugiego dnia” jest niebem materialnym (*caelum corporeum*). Inne nazwy Tomasz zapożycza od Bedy, Strabona, Jana Damasceńskiego¹⁶.

Tomasz z Akwinu a współczesna egzegeza

Powyżej przedstawiłem mały przykład jako ilustrację egzegezy myślenia św. Tomasza. Zauważmy jeszcze wielką aktualność Tomasza w dzisiejszej biblistyce:

- nie można wprawdzie twierdzić, że dzisiejsza biblistyka posługuje się tą samą metodą jaką używał Tomasz, ale istnieją pewne przesłanki o których należy wspomnieć:
- przytoczona powyżej zasada, aby nie trzymać się jednego wyjaśnienia w tekstach które można wyklądać na różne sposoby, koresponduje z tym, co jest powiedziane w dokumencie o interpretacji Biblii w Kościele z roku 1993: „Żadna jedyna interpretacja nie może wyczerpać sensu całości, która podobnie jak symfonia jest polifoniczna. Wykład poszczególnych tekstów nie może być więc dokonany ekskluzywnie z prawem na wyłączność”¹⁷.
- za jednego z ojców współczesnej krytyki tekstu jest uważany Erazm z Rotterdamu (* ok. 1466; †12.7.1536), który w swojej analizie tekstu Rz 1,4 wyraża hołd Tomaszowi jako egzegecie. Na pewno miał na myśli jego wykład Listu do Rzymian¹⁸.
- dalszą cechą egzegezy scholastycznej bliską współczesnej było to, że scholastycy trzymali się zasady, że tekst należy wyjaśniać w całości. Robili to w ten sposób, że tekst dzielili na rozdziały i podrozdziały. Sprawiało to wrażenie czegoś sztucznego, ale zmuszało egzegetę i czytelnika do tego, aby

---

¹⁵ Trzeba pamiętać, że w czasach św. Tomasza Pismo Święte było podzielone tylko na rozdziały (S. Langton †1228), podział na wiersze jest późniejszy (1528 [ST]; 1555 [NT]).

¹⁶ Por. TOMÁŠ AKVINSKÝ, *Theologicá Summa*, I. část', s. 595–597.

¹⁷ DOKUMENT PAPIESKIEJ KOMISJI BIBLIJNEJ *Interpretácia Biblie v Cir-kvi*, Spišská Kapitula 1995, s. 97.

¹⁸ ŚW. TOMASZ Z AKWINU, *Wykład Listu do Rzymian*, tł. JACEK SALIJ OP, s. 6.

najpierw dobrze zapoznać się z tekstem a dopiero potem studiować jego fragmenty, a to jest już bardzo bliskie temu, co metoda historyczno-krytyczna nazywa „kontekstem bliższym i dalszym”¹⁹ Tomasz z Akwinu wraz ze św. Bonawenturą i Piotrem z Tarantazie (późniejszym papieżem Innocentym V) są czołowymi przedstawicielami metody scholastycznej.

- dalszą silną stroną Tomaszowej egzegezy była zasada, że w tekście trzeba szukać przede wszystkim tego, co jest główną myślą autora natchnionego. W ten sposób św. Tomasz z Akwinu kierował się w swojej egzegezie tymi zasadami, które były rozwijane w dwudziestym wieku w ramach problematyki form i gatunków literackich.

Zakończenie

Na podstawie przytoczonych faktów z działalności biblijnej św. Tomasza z Akwinu potrzeba naprawdę oddać hołd temu tytanowi wiedzy teologicznej, dziękować Bogu za niego, gdyż był to wielki dar Boży dla ludzkości i w pełni uświadomić sobie, że studiowanie świętej teologii może i ma być uświęcające dla człowieka, tak jak to widzimy na przykładzie niebieskiego patrona naszych fakultetów teologicznych i Seminariów.

SAN TOMMASO D'AQUINO E LA BIBBIA

Riassunto

San Tommaso viene oggi spesso studiato come grande filosofo e teologo specialmente nei rami della teologia fondamentale e dogmatica. Ma non meno significativa è la sua attività biblica che ha delle dimensioni complete. Tutta la vita di San Tommaso è segnata con l'attività biblica. Tommaso già come baccalaureus biblicus ha fatto cosiddetta cursoria, cio significa una lettura continua della Sacra Scrittura è una spiegazione delle parti difficili. Da Tommaso abbiamo i commentari biblici dei libri di Antico Testamento è dal

---

¹⁹ Por. Tamże.

Nuovo. Inoltre esiste anche cosiddetta Catena di tutti i quattro Vangeli, cioè le glosse ai testi dei Vangeli con delle citazioni dei Padri della Chiesa. Tommaso d'Aquino è vicino anche alle scienze bibliche con la sua regola della spiegazione non esclusivistica dei testi biblici, poi con il suo interesse per la critica testuale anche con la sua attenzione per il contesto biblico è per l'intenzione del autore ispirato. Queste regole esegetiche che usava San Tommaso vengono sottolineate anche dal metodo esegetico di oggi che si chiama il metodo storico-critico.